

Informe sobre la declaració com a Bé d'Interés Cultural del canal de Bellús

Autor: Comissió de Llegat Històric i Artístic

Coordinador: Vicent Àlvarez i Jesús Huguet

Aprovació: Ple de 29 de març de 2004 a Alcoi

Antecedents

Amb data del 18 de febrer de 2004 va tindre entrada al Consell Valencià de Cultura l'escrit de la Direcció General de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià demanant informe sobre la proposta de declaració com a B.I.C. del conjunt format pel canal de Bellús i el seu sistema de fonts, aqüeductes i demés construccions. Trametent-se a la Comissió de Llegat Històric i Artístic per a que formulara el report oportú.

L'objecte de la petició de declaració està format per un canal d'una extensió de 7.158 metres i diverses arcades, fonts i altres construccions complementàries que es localitzen als termes municipals de Bellús, El Genovés i Xàtiva.

Sobre el bé a protegir i la seua condició de B.I.C.

L'esforç i dedicació dels valencians per regular les conduccions d'aigua, tant pel subministrament domèstic com pel reg, representa una de les fites socials més interessats de la nostra història comunitària. Cavanilles ja esmentava el sacrifici i aplicació en la tasca de conduir aigua per regar o beure¹. I també la construcció d'aqüeductes, ponts i sèquies per a eixa conducció. Un dels exemples més transcendents, i encara aprofitable, d'eixe esforç i cultura sobre l'aigua és el que

¹ . CAVANILLES, Antonio José. "Observaciones sobre la Historia Natural del Reyno de Valencia". Madrid, Imprenta Real. 1797. "Para regar la huerta los valencianos ponen a contribución todas sus fuentes y ríos.....registrar las entrañas de los montes y cerros sin perdonar fatigas y gastos para descubrir su origen, y aumentarlas con excavaciones y conductos subterráneos: taladran monte, levantan arcos para sostener acueductos, construyen depósitos o pantanos en el fondo de los barrancos para recoger las aguas de las lluvias, que se perderían en otro país de menos industria.....".

ens ofereix el Canal de Bellús que al llarg dels seus més de set quilòmetres transita pels termes de Bellús, El Genovés i Xàtiva.

El rei Martí l'Humà, en privilegi concedit a València el 12 de juny de 1404² dicta normes per la conservació i manteniment del Canal, així com l'import de les multes per aquells que transgredisquen les disposicions reials. La qual cosa suposa l'existència del Canal de Bellús almenys amb anterioritat al segle XV. L'actual Cronista Oficial de la ciutat de Xàtiva, Agustí Ventura, també ens aporta documentació sobre la historicitat i importància agrària i social del Canal³ i cita l'opinió d'un xativí il·lustre, Jaume Villanueva, sobre l'antiguitat de la construcció i el criteri de que les disposicions del rei Martí eren sobre la necessitat de reparacions en una construcció molt més antiga.

Un dels elements més característics del paisatge urbà de Xàtiva i els seus voltants el constitueix la gran quantitat de fonts de pedra amb elements arquitectònics de diverses èpoques, del gòtic al barroc entre d'altres. Tanmateix cal donar-li un especial relleu a les "arcades", probablement algunes d'origen musulmà, que encara es conserven com les Arcadetes d'Alboi, el Barranc de sant Angeliu o sant Antoni i el Barranc del Quadrado. Tota esta arquitectura al voltant de l'aigua i la seua conducció ens permet adjectivar conjunts, com el del Canal de Bellús, d'elements referencials del patrimoni valencià i, encara, del internacional. Deffontaines ens parla de la importància, "l'angustia de l'aigua" arriba a dir, en les societats mediterrànies⁴. Vitrubio incideix en la importància cabdal de l'aigua en l'arquitectura⁵. Zaragoza i Sicluna, referint-se als elements arquitectònics de l'aigua en la comarca xativina, en La Costera,⁶ diuen: *El ámbito en que la necesidad y la utilización del agua ha producido tanta arquitectura y de particular semejanza con la de la comarca de la Costera, que es nuestro campo de estudio, es muy amplio, y en principio pensamos que habría que englobarlo en el área del Mediterráneo.*

² . SARTHOU CARRERES, Carlos. "Datos para la Historia de Játiva". Xàtiva, Imprenta Sucesora de Bellver. 1933.

³ . VENTURA, Agustí. "Alguns documents inèdits sobre Xàtiva en l'Edat Mitjana". Xàtiva, Llibre de Fira. 2002.

⁴ . DEFFONTAINES, Pierre. "El Mediterráneo, la tierra, el mar, los hombres". Barcelona, editorial Juventud. 1972.

⁵ . VITRUBIO. "Los Diez Mandamientos de la Arquitectura". Traducción de Agustín Blázquez. Barcelona, Edi. Iberia. 1970.

⁶ . A. ZARAGOZA I R. SICLUNA. "La Arquitectura del Agua en la Costera". Xàtiva, Papers de la Costera núm. 1. 1981.

La magnitud històrica i arquitectònica però no deu bandejar ni minimitzar el relleu artístic o mediambiental del Canal. Pintors com Rusiñol o Guiteras feren d'alguns indrets model permanent dels seus quadres. L'excursionisme i l'esbarjo popular han elevat a la condició d'espai simbòlic llocs com les Arcadetes d'Alboi o algunes de les fonts que se serveixen del Canal de Bellús. Fins i tot la toponímia està influenciada pel transcendent paper jugat per la conducció⁷.

La notable informació que ha enllestit la Direcció Gral. de Política Lingüística i Patrimoni Cultural Valencià incidix en l'àmbit territorial, agrari, arquitectònic, històric i social del Canal i els elements que l'envolten, pel que queda suficientment documentada la importància de la construcció respecte a la probable declaració o sobre una possible intervenció⁸ que puga formalitzar-se.

Conclusions

- 1) Es oportuna i necessària, per tal de garantir la conservació del conjunt delimitat, la declaració com Be d'Interés Cultural el conjunt del Canal de Bellús. I aquest Consell Valencià de Cultura informa positivament al respecte.
- 2) Les fonts, tant les públiques com algunes que es troben en immobles privats, haurien de ser incloses, almenys des de la vessant d'estudi i conservació, en l'expedient que al respecte s'ha incoat. I també instar a l'ajuntament xatí a la ciutadania en general la magnitud històrica i social d'estes fonts.

⁷ . Eixe seria el cas de la plaça de la Bassa de Xàtiva que aprofitava les aigües pel rentador públic i que havent desaparegut el bassiol encara conserva el nom.

⁸ . La publicació "La Ciutat de Xàtiva", publicà un article sobre una prevista inversió de 250 milions de pessetes per iniciar la remodelació integral del Canal. També esmentava la mateixa publicació l'interés en recuperar la Bassa, de la plaça del seu nom, com element característic de la població.

- 3) En els voltants del naixement del Canal es troben espais tan destacats com la Cova Negra o la Casa de la Llum que són zones d'importància arqueològica, històrica, etnològica i etnogràfica. Per tant seria convenient que, replegant una demanda que ha formulat reiteradament la societat xativina i dels voltants, s'estudiara la possibilitat d'una declaració del conegut com Estret de les Aigües (en el que inclouïem la Cova Negra, la Casa de la Llum, el naixement i primers trams del Canal) com a Parc Natural o incloent-lo en una de les figures contemplades en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

València, 3 de març de 2004

Juan Gil-Albert

Consell Valencià de Cultura
Palau de Forcalló
Museu, 3 - 46003 València
963865516 cvc@gva.es

4